

elemzések, vitairatok problémáinak tárgyiagos megvilágításával, továbbá a különböző időben történt más-más jellegű és indítékú ferdítések felmérésével nemcsak az 1918/19-es magyar forradalmak történetének objektív ábrázolását segíti elő, de jelentősen hozzájárul e történelmi sorsforduló későbbi — sokoldalú és bonyolult — kisugárzásának feldolgozásához is. Megállapításai a részletkérdések és a vitás értékelések tekintetében szintén jó eligazítást nyújtanak az irodalomtörténetírás művelőinek is.

József Farkas

Bogdán István: A magyarországi papíripar története (1530—1900). Bp. 1963. Akadémiai K. 486 l. (A Magyar Könyv)

Az ipar különböző ágai közül a nyomdászat mellett a papíripar története mutat a legtöbb érintkezési felületet az irodalom történetével. A magyarországi papíripar történetének első kimerítő feldolgozása ezért méltán számíthat a magyar irodalomtörténetírás érdeklődésére is. Bogdán István vaskos munkája, mely oly szegény ipar- és technikatörténeti szakirodalmunk egyik legértetesebb alkotása, bevezetesként felvázolja a papírkészítés általános történetét, illetve a papír magyarországi elterjedését a hazai papírkészítés megindulását (1530) megelőző időkben. A könyv legrészletesebb fejezete, törzsanynya a ma ismert legelső (lócsei) papírmalomtól az első (fiumei) papírgyár alapításáig mutatja be a hazai papíripar történetét, végül a kézműipar és a gyáripar egymás mellett élésének, a papírkészítésnek papírgyártássá való átalakulásának a hatvan esztendejét (1840—1900) ismerteti. A szerző figyelme a papíripar fejlődését meghatározó történeti, társadalmi, kulturális tényezőktől, a gazdasági és technikai kérdéseken át az iparszociológiai problémákig, valamint a papír felhasználására, a papírkereskedelmre egyaránt kiterjed. Az irodalomtörténetést Bogdán imponálóan gazdag munkájából az egyes íróinknak a papírkészítésben betöltött szerepére, illetve a papír irodalmi felhasználására vonatkozó adatok érdekelhetik elsősorban. Az előbbi kérdésről, vagyis Heltainak és Tótfalusinak a magyar papíriparban való rész-

vételéről új adatokkal nem találkozunk Bogdán könyvében, a papír felhasználásáról mondtak, s különösen az erre vonatkozó statisztikai számítások viszont rendkívül tanulságosak és több szempontból új fényt vetnek a magyar írásbeliség fejlődésére, mennyiségi kiterjedésére.

Érdekesekek már azok a számítások is, amelyek a hazai papírkészítés előtti időre vonatkoznak. Kereskedelem-történeti adatokból a szerző kiszámítja ugyanis, hogy Mohács előtt a különböző oklevélkiállító fórumok papírfogyasztása kb. a tizszerese volt a fennmaradt oklevelek papírmennyiségének. Ez a számítás szemléltetően mutatja középkori írott emlékeink pusztulásának az arányát. S bár a szerzőnek a középkori könyvekre vonatkozóan hasonló számításokat nem sikerült végeznie (annál is inkább, mert ezek jó része még pergamenre íródott), a pusztulás mértékére itt is fényt vetnek becslései. Teljesen egyet kell érteni Bogdán alábbi következtetéseivel: „1. e korbéli írásbeliségünk lényegesen fejlettebb volt az eddig megismertnél, és 2. ez időszak történetét írott emlékeinknek csak töredékéből írhatják meg”.

A XVI—XVIII. század hazai papírfogyasztását szintén tanulságos számítások illusztrálják. Bebizonyosodik ebből, hogy a legnagyobb papírfogyasztó nem a kultúra, hanem az igazgatás, melynek szükségletei kb. hétszer voltak nagyobbak az előzőnél. Figyelemre méltó az is, hogy a könyvkiadás által felhasznált papír mennyisége különösen a XVII. században mutat ugrásszerű százalékos emelkedést, míg a XVIII. században az emelkedés üteme már lassúbb. Ebből a szerző szerint az a tanulság következik, hogy mennyiségi szempontból a kultúra terjeszkedésének a mértéke fokozatosan lassul. „E megállapításnak — írja — az irodalom- és művelődéstörténet csak azért mond ellent, mert még nem hasonlította össze az egyes századok fejlődését, a fejlődés hatásfokának szempontjából.” Hogy Bogdán e véleménye mennyire helytálló, azt csak a további vizsgálatok fogják eldönteni, irodalomtörténetírásunknak azonban feltétlenül számolnia kell a jövőben a gazdaságtörténeti számításokból levonható következtetésekkel.

Klanczay Tibor